

Hanna Makurat

Zjinakòwé interferencje kaszëbsczi gwarë wsë Lësé Jamë w pòlaszëznie

Acta Cassubiana 16, 195-205

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hanna Makurat
Gdańsk

Zjinakòwé interferencje kaszëbsczi gwarë wsë Lësé Jamë w pòlaszëznie

1. Interferencje kaszëbsczi gwarë wsë Lësé Jamë w pòlaszëznie w zasygù zjinaczi – metodologiô, stón badérowaniów, céle

Articzel nen pòwstòł jakno skùtk, prowadzonëch w slédnëch latach, badérowaniów nad cëskama gwarë wsë Lësé Jamë i w marginalnym stãpniu téż pòblësczich wsów (Leszczinczi i Szlacheckô Kamiénca) na pòlaszëznã ùziwónã na ny òbédzde. Przeanalizowóné òstalë pòlskòjãzëczné tekstë ùdostóné òd 20 bilingwalnëch infòratorów, reprezentëjącëch trzë pòkòleniówé karna, do chtërnëch przëdzéloné òstalë òsobë ùrodzoné w latach 1925–1950, 1951–1980, 1981–1997. Materiałowim spòdlim są pòchòdającé z gwòsnych zbierów àutorczi magnétofónowé nagrania zgromadzoné òb czas terenowëch badérowaniów, chtërne w pòstãpnym etapie robòtë òstalë spisóné w pòlfòneticzny transkripcji i pòddóné analizóm. Respòndencë z założeniô wëpòwiòdelë sã w pòlsczim jãzëkù, równak w jich mòwie òstalë zarejestrowóné jãzëkòwé zjawiszcza i znanczi z zasygù werbalny i mionowi zjinaczi, pòkazywającé sã pòd cëskã kaszëbsczi gwarë wsë Lësé Jamë i òkòla.

Fleksyjné interferencje gwarów kaszëbszczich w pòlaszëznie są témã, jaczi donëchczas nie òstało pòswiãconëch wiele robòtów. Problem cësków kaszëbiznë na pòlsczi jãzëk na rówiznie zjinaczi òstòł òpisóny w artiklu Władisława Pniewszcégò *Błëdy jëzykowe w zadaniach młodzieży polskiej w Gdańsku w świetle dialektów pomorskich i jëzyka niemieckiego*¹, w mònografii Ùrszulë Wińsczi *Błëdy jëzykowo-stylistyczne uczniów szkół podstawowych wojewòdztwa pomorskiego*² i w robòce Édwarda Brézë *Niektóre czëstsze błëdy jëzykowe (Poklosie*

¹ W. Pniewski, *Błëdy jëzykowe w zadaniach młodzieży polskiej w Gdańsku w świetle dialektów pomorskich i jëzyka niemieckiego*, „Rocznik Gdański”, 1927, s. 19-57.

² U. Wińska, *Błëdy jëzykowo-stylistyczne uczniów szkół podstawowych wojewòdztwa pomorskiego*, cz. I i II, Gdańsk 1966; cz. III i IV, Gdańsk 1974.

polonistycznej pracy instruktazowej w powiecie kościerskim)³, równak trzeba pòdsztrèchnaç, że wszètcè przèwòlòny wèzi autorowie rozezdrzewajà interferencje blòs na rówiznie písónégò, a nié gòdónégò jãzèka. Cèlã hewòtnégò artikla je zdiagnozowanié i òpisènk cèskù gwarowi zjinaczi tipiczny dlò wsè Lèsé Jamè i òkòla na zjinakã pòtocnégò gòdónégò regionalnégò pòlsczégò jãzèka, fùnkcionèjácégò na òbèndze Lèsèch Jóm i w pòblèszczich mòlèznach. Analizowóny je tuwò àutenticzny gòdóny žèwi jãzèk brèkòwóny w codniowi kòmùnikacji. Badérné robòtè prowadzóné bëlè na synchronny rówiznie.

Stójny kòntakt dwùch tak krótczych sobie słowiańszczych jãzèków, jak mò sã pòlaszèzna do kaszèbiznè, mùszi parłãczèc sã z narèszieniami na zjinakòwi rówiznie. Niewiòldzé diferencje midzè kaszèbskã i pòlskã zjinakã parłãczã sã z problemã, że system nen letkò ułégò interferencjowim przejinakóm. W òbrëmienim werbalny fleksji òdnotérowóné òstałè w pierszi rédze przejinaczi w zasygù òtmianè czasnika i dobiérnotè kòniugacjowèch kùnòszków; zmianè tikajã sã téz pòkazywaniò sã w pòlskòjãzècznèch tekstach kònstrukcjów kaszèbszczych czasów. Òkróm tegò zarejestrowóné òstałè przèjinaczi w zasygù brèkòwaniò kaszèbszczych fòrmów pasywny stronè, ùzècò przènòleznèch kaszèbiznie pòstaców nieòsobòwèch fòrmów czasnika; òdnotérowóné òstałè téz przènòleznè kaszèbszczémù jãzèkòwi kònstrukcje zastrzégòwégò nòdzibù. W òbrëmienim mionowi zjinaczi interferencje majã mnièsi zasyg jak we fleksji werbalny, a tikajã sã òne mièszaniò przèpòdkòwèch fòrmów – hewòtno fòrmów jistników, zamionów i wielników w instrumentalu wielny lèczbè, fòrmów jistników w genetiwiè wielny lèczbè i fòrmów jistników białogłòwsczégò òrtu w akùzatiwiè pòjedinczny lèczbè.

Przè òpisènkù zjinakòwèch interferencjów przejinaczi sã w ny robòce metodã analizè wszètczych przèkładów przedstòwياجacèch òpisywóné problemè z wèlãczeniem słówòw, chtèrne sã leksykalnyma zapòzèczeniami abò nachòdajã sã w zdaniach w całoscè rzekłèch pò kaszèbskù.

2. Cèszczy gwarè wsè Lèsé Jamè na pòlaszèznã w zasygù werbalny zjinaczi

Gòdajãcè ò interferencjowèch przejinakach na rówiznie werbalny zjinaczi, nòt je dac bòczènk, że we fleksji czasnika ùchòwało sã w kaszèbszczim jãzèkù wiele archajiznowèch fòrmów i colemało ne tipicznè dlò kaszèbiznè fòrmè ò archajiznowi prziròdze na skùtk interferencjów kaszèbszczy gwarè w pòlaszèznè òstałè zarejestrowóné w pòlskòjãzècznèch wèpòwiescach respòndentów.

Òkróm tegò trzeba òdnotérowac, że przejinaczi tikajãcè sã werbalny zjinaczi w gwèsnym dzèlu sã téz sparłãczóné z dokònèjãcyma sã przez stalata cèskama

³ E. Breza, *Niektóre częstsze błędy językowe. (Pokłosie polonistycznej pracy instruktazowej w powiecie kościerskim)*, „Polonistyka”, XXIV, 1971, nr 1, s. 42-48.

miemczëznĕ i stãpiĕniowim absorbòwanim miemieccich kònstytucjów, nôprzód przez kaszëbiznã, a dali – pòd cĕskã kaszëbsczégò jãzĕka – przez codniowã gòdonã pòlaszëznã, brĕkòwónã na kaszëbsczi jãzĕkòwi òbĕndze.

2.1. Interferencje pòlégajãcé na brĕkòwanim kaszëbsczich fòrmów ternégò czasu czasnika *bĕc*

Òsoblĕwòscã kaszëbsczégò ternégò czasu, a téż – jak to òstało ju wĕzi nadczidniãté – ògłowò kaszëbsczi kòniugacji, je ùtrzymanie zacht zjinakòwĕch archajiznów, przĕjimniãtĕch w spòdkòwiznie z prasłowiańszégò jãzĕka. Na òsoblĕwi bòczĕnk zasłĕgiwò paradigmãt czasnika *bĕc* w ternym czasie, chtĕren w kaszëbiznie mò wicy archajiznowĕch znanków jak òtmiana tegò czasnika w pòlsczim jãzĕkù. Na skùtk interferencjów gwarĕ wsĕ Lĕsé Jamĕ na gòdonã pòlaszëznã w pòlskòjãzĕcznĕch tekstach respòdentów òdnòtĕrowónĕ òstałĕ tipicznĕ dlò kaszëbsczégò jãzĕka fòrmĕ czasnika *bĕc* w rozmajitĕch òsobach i lĕczbach. W 1. òsobie pòjedinczny lĕczbĕ pòd cĕskã kaszëbsczi gwarĕ zarejestrowónò òstała fòrma *jem* (BK 1936), wĕstãpiwajãcò w badĕrowónĕch tekstach kòl przĕnòlĕzny pòlsczĕmù jãzĕkòwi fòrmĕ *jestem*. W 2. òsobie pòjedinczny lĕczbĕ kòl typiczny dlò pòlsczégò jãzĕka fòrmĕ *jest* czasã na skùtk interferencjów pòjòwiò sã kaszëbskò fòrma: [*on, ona, ono*] *je* (KM 1962, JK 1967, AM 1992, PM 1996, SzZ 1961), ale òkróm tegò òdnòtĕrowónò òstała téż fòrma [*on, ona, ono*] *jes* (SM 1927, BK 1936, ZW 1936, SzZ 1961, LK 1943, KM 1962, JK 1967, AM 1992, PM 1996). Ta slĕdnò pòstac òsobòwò czasnika wĕmògò apartnégò òmówieniò; hewòtno w kaszëbsczim jãzĕkù je òna typicznò dlò 2. òsobĕ pòjedinczny lĕczbĕ, równak wĕdòwò sã, że takò fòrma pòkazywajãcò sã w 3. òsobie ni mò kaszëbsczi genezĕ, ale je òna chùdzy wĕchòdĕnkã fòneticznégò ùproszeniò przĕnòlĕzny pòlsczĕmù jãzĕkòwi fòrmĕ *jest* (*jes* ≤ *jest*).

2.2. Cĕsczi gwarĕ wsĕ Lĕsé Jamĕ w zasygù ùzĕcò fòrmów ùszlégò czasu

W pòlsczim jãzĕkù mòmé do ùczinkù z synteticznym ùszlim czasã ùròbiònym przez rĕsznĕ kùnòszczci. W kaszëbiznie wĕstãpiwajã blòs analiticznĕ fòrmĕ ùszlégò czasu i mòże wĕapartnic w kaszëbsczim jãzĕkù sztĕrĕ òrtĕ ùszlégò zesadzonégò czasu⁴: a) archajiznowi ùszli czas – zesadzony z òsobòwi fòrmĕ wĕpòmòżnégò słowa *bĕc* (*jem, jes, je, jesmĕ, jesta, sq*) i dòwnégò mionoczasnika ùszlégò czasu aktiwnégò II (na *-l*), z fakùltatiwnym (niemùszebnym) òsobòwim zamionã, np.: *jem pisòl!*; b) ùszli czas zesadzony z mùszebnégò òsobòwégò

⁴ Òrtĕ ùszlégò czasu w kaszëbiznie za: E. Breza, J. Treder, *Gramatyka kaszubska. Zarys popularny*, Gdańsk 1981, s. 133-134; J. Treder, hasło *czas przeszly* [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, wyd. 2, Gdańsk 2006, s. 42, przĕr. téż: E. Gòlãbk, *Wskòzĕ kaszëbsczégò pisĕnkù*, Gduńsk 1997, s. 77-78.

zamiona (abò w 3. òsobie pòjedynczny i wielny lëczbë – jistnika) i dównégò mionoczasnika ùszlégò czasu aktiwnégò II (na *-l*), np.: *jô pisól!*; c) òpisowé fòrmë zesadzoné z wëpòmòznégò słowa *miec* abò *bëc* i znankòwnikòwégò mionoczasnika, z fakùltatiwnym (niemùszebnym) òsobòwim zamionã, np.: *móm pisóné*; d) ùszli czas zesadzony z dównégò mionoczasnika ùszlégò czasu aktiwnégò II (na *-l*) i dołożonégò słowa *žem*, *žes*, *žesmě*, *žesta*, *žesce*, z fakùltatiwnym (niemùszebnym) òsobòwim zamionã, np.: *žem pisól*.

W analizowónëch pòlskòjãzëcznëch tekstach – jakno skùtk interferencjów – òstałë zanotérowóné przënòleżné kaszëbiznie fòrmë ùszlégò czasu z mùszebnym òsobòwim zamionã (abò jistnikã) i òpisowé fòrmë zesadzoné z wëpòmòznégò słowa *miec* a *bëc* i znankòwnikòwégò mionoczasnika. Kaszëbsczi ùszli czas z mùszebnym òsobòwim zamionã (abò jistnikã) ni mò kùnòszków ùszlégò czasu; w analizowónym materiale pòkòzywają sã ùsadzóné na mòdło kaszëbszczich fòrmów bezkùnòszkówé fòrmë ùszlégò czasu z nachòdającym sã z przòdkù òsobòwim zamionã. W tekstach mómë przëkładé ùžëcò w pòlskòjãzëcznëch kòrbiònkach kaszëbszczégò ùszlégò czasu w 1. òsobie pòjedynczny lëczbë: *ja provaž'iy*, *ja zarab'jay*, *ja biy*, *ja poš'et*, *ja byy* (SM 1927), *ja pošet* (BK 1936) *jã š'ya*, *jã usta* (ZW 1936), *ja dostaŷ* (RM 1939), *ja pš'ijexaŷ* (AK 1941), *ja né zdžyŷ* (PM 1987), *ja graŷa*, *ja tšymaŷa*, *ja karm'iy* (AM 1992), *ja pomagay*, (SM 1994), *[ja] zryvaŷa* (IK 1997), *ja skakaŷ*, *[ja] še zamoč'iy* (AK 1941); w 1. òsobie wielny lëczbë: *mi ŷukrencili*, *my zmazel*, *mi m'jeli*, *mi p'isali*, *[m] p'isel*, *[m] vjož'el* (KM 1925), *my zabrali*, *mi mušili*, *mi né v'jež'eli*, *my né v'jež'eli* (SM 1927), *my m'jeli*, *my rob'ili*, *my muv'ili*, *my gadali*, *my jedli* (AM 1929), *my pošli* (BK 1936), *my m'jel* (ZW 1936), *mušeli my*, *mi bili*, *mi m'jeli*, *my se bav'ili*, *my xoz'ili*, *my m'jeli*, *[my] né m'jeli* (RM 1939), *my šli*, *my še sm'jeli*, *my še sm'jeli* (BK 1943), *my pšyšli*, *my še bav'ili* (AM 1992).

Kaszëbiznie przënòleżné są òpisowé fòrmë ùszlégò czasu zesadzoné z wëpòmòznégò słowa *miec* abò *bëc* i dównégò znankòwnikòwégò mionoczasnika (na *-n-*, *-l-*, *-t-*). Fòrmë ne są skùtkã kaszëbskò-miemiecczych interferencjów. Z miemiecczégò jãzëka⁵ òstałë òne absorbòwóné przez kaszëbiznã⁶, przedostòwającë sã do systemù kaszëbszczich ùszlich czasów, zòs pòd cëskã fòrmów kaszëbszczich nalazłé sã òne w codniowi gòdóny pòlaszëznie bilingwalnëch mieszkańców Lësëch Jóm. W badérowónëch tekstach pòkòzywają sã fòrmë zesadzoné z wëpòmòznégò słowa *miec* i znankòwnikòwégò pasywnégò mionoczasnika, chtërne są mòrfòlogòwima kalkama nawlékajęcyma do miemiecczégò *perfectum* z wëpòmòznym słowã *haben*. Kòstrukcje ne, na mòdło sztrukturów miemiecczych, w systemie kaszëbszczégò jãzëka mają fùncjã

⁵ S. Gogolewski, *Wpływy niemieckie na kaszubski system czasów przeszłych*, RKJ ŁTN IX 1963, s. 69-75.

⁶ Miemiecczé sztrukturé ùszlégò czasu dostałé sã též do codniowi pòlaszëznë na westowëch òbëndach Pòlszczi, cëżé są òne równak lëteracczémù pòlszczémù jãzëkòwi.

ùszlégò czasu i w ny fùnkcyj téż wèstãpiwają w codniowi gòdony pòlaszèznje mieszkãnców Lèsèch Jóm: *m'jeli vykopane* (AM 1929), *m'jeli zrob'jone*, *m'jeli pšekopane* (RM 1939), *mam posazone*, *mamy zryxtovane* (GM 1968), *m'jaşam zepsute*, *m'jaşam zrob'jone* (AM 1992), *mamy pšyćente* (PM 1996).

2.3. Cèsk kaszèbiznè w zasygù ùròbianiò fòrmów pasywny stronè

W przetròfkù òpisowèch fòrmów zesadzonèch z wèpòmòznégò słowa *bèc* i znankòwnikòwégò mionoczasnika tak w kaszèbiznie, jak w pòlaszèznje, mògã bèc òne brèkòwóné do ùròbianiò pasywny stronè. Apartnosã kaszèbszczégò systemù je równak to, że zacht fòrmów prasłowiańszczych ùszlèch aktywnèch mionoczasników zakùńczonèch na *-l* mò dzysdnja fùnkcyjã znankòwnikòwégò pasywnégò mionoczasnika⁷, stãd pòd cèskã kaszèbiznè jakno pasywné wèstãpiwają w analizowónèch pòlskòjãzècznèch tekstach fòrmè: *bił naghòtùj* (KM 1925), *było zamkùje*, *były kùadùje*, *było jadùje*, *[był]zap'jekùj* (AM 1929), *je gup'jekùje* (LK 1943), *jestešmy najadli* (AM 1992), *je poghòtùje* (PM 1996). Fòrmè ne na mòdło szstrukturów miemiecczégò *perfectum* z wèpòmòznym słowã *sein* mają tuwò fùnkcyjã ùszlégò czasu.

Nót je téż dac bòczènk, że analiticznè kòstrukcje zesadzoné z wèpòmòznégò słowa *bèc* i pasywnégò mionoczasnika fùnkcionowalè ju w prasłowianiznie (jakno fòrmè pasywny stronè). Równak w systemie kaszèbszczégò jãzèka kòle pasywnèch fòrmów przejãtèch w spòdkòwiznie z prasłowianiznè wèstãpiwają téż fòrmè pasywny stronè, ùròbioné òd intransytywèch czasników⁸, chtèrne na mòdło miemiecczych kòstrukcyj mają w kaszèbiznie fùnkcyjã ùszlégò czasu. Tendencjã do ùròbianiò pasywny stronè òd intransytywèch czasników w fùnkcyj ùszlégò czasu mòże téż dozdrzec incydentalno na skùtk cèskù kaszèbszczi gwarè w pòlskòjãzèczny wèpòwiescè mieszkãncã Lèsèch Jóm: *była jizona* (PM 1997).

2.4. Cèsczi kaszèbiznè w zasygù ùzècò zaùszlégò czasu

Na apartny bòczènk zaslègiwają interferencje gwarè wsè Lèsé Jamè w pòlaszèznje w zasygù ùzècò zaùszlégò czasu. Zaùszlì czas (*plusquamperfectum*) przènòležny bèł prasłowianiznie, a jesz w XIX stalace fòrmè negò czasu pòkòzywalè sã w pòlaszèznje, gdzie òstalè zastãpioné fòrmama ùszlégò czasu. Ónufri Kòpczińszczy w dokazu *Gramatyka narodowa* mò napisóné: „Niektòrzy do trzech czasów dodają czwarty i nazywają go zaprzeszłym: ale prawdziwie nie masz tylko trzy czasy: przeszły, terazniejszy i przyszły. Reszta są dodatki do

⁷ E. Breza, J. Treder, *Gramatyka kaszubska...*, s. 135.

⁸ W pòlaszèznje, jawerno jak w systemie prasłowiańszczyégò jãzèka, pasywnã stronã mògã miec blòs transytywèch czasniczi.

języków obcych stosowane”⁹. W kaszëbiznie czas zaùszlì ùchòwòł sã do dzysdnia, le nót je òdnotérowac, że je to fòrma w copanim sã, jakò wéstãpiwò ju przëmiérzno rzòdkò w mòwie brëkòwników kaszëbsczich gwarów.

Kòonstrukcje ùrobioné na òrt zaùszlégò czasu nalazlé sã téz w pòlskò-jãzëcznëch wëpòwiescach mieszkãnców Lësëch Jóm: *uoni by jom byli utop'ili* (KM 1925), *byu se pov'jiez'amo, byua ne potraf'iu* (BK 1969). Nìmò że fòrmë ne sã krocy archajiznowégò pòlszczégò czasu zaùszlégò, z przëczënë nie-ùziwaniò negò czasu w pòlaszëznie òd kòle 150 lat, fòrmë ne sã tuwò òdnotérowóné jakno skùtk cëskù kaszëbsczich gwarów.

2.5. Interferencje w zasygù ùzëcò nieòsobòwëch fòrmów czasników

W pòlszim jãzëkù mòrfòlogòwima pòkòzywòczama nieòsobòwëch fòrmów sã synteticznë fòrmë ùszlégò czasu ùrobioné przë ùzëcym nieòsobòwégò kùnòszkã *-o*, chtëren je doklòdòny do pòwtòrznij témë czasnika na *-n-* / *-t-* / *-on-* / *-et*¹⁰. (Fòrmë ne fùnkcionëją pòwszechno jakno fòrmë na *-no* *-to*). W kaszëbiznie nieòsobòwëch fòrmów zakùnczònëch na *-no*, *-to* ni ma; w jich fùnkcji sã brëkòwóné òsobòwë fòrmë¹¹, chtërne równak ni majà òsobòwégò znaczeniò, a téz wpròdkù nëch fòrmów nie nachòdòdò sã subiekt wërażony personowim zamionã abò jistnikã.

Pòd cëskã kaszëbsczij gwarë wsë Lësé Jamë w pòlskòjãzëcznëch wëpòwiescach respòndentów fòrmë 3. òsobë wielny lëczbë ùszlégò czasu wéstãpiłë dlò nieòsobòwégò wësłowieniò aktiwnosców w ùszlìm czasie: *jeden drãž'em u pomagali; ne m'jeli xleba* (KM 1925), *vykuadali; se zajmovali; kopali; zb'jerali; do s'ujikòf kuadli, xodovali, jedli; to vželi gruš'kuf urvali; sčesli; ugotovali; v'uožyli; zav'jesili; brali* (AM 1929), *drož'ž'ufke uup'jekl'i* (ZW 1936), *šp'jevali, grali* (RM 1939).

Trzeba dac bòczënk, że bez kòntekstu całëch wëpòwiesców przëwòlónë przëmiarë nieòsobòwëch fòrmów mòglë bë bëc ùznóné za tipicznë dlò pòlszczégò jãzëka fòrmë 3. òsobë wielny lëczbë ùszlégò czasu, temù téz òb czas analizë materiału badérowóny bëł cali kòntekst wëpòwiescë, w jaczim gwësno fòrma – zaklasyfikòwónò tuwò jakno nieòsobòwò – sã nalazła.

⁹ Pòdòwóm za: Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1976, s. 620.

¹⁰ Zd.: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, pod red. R. Grzegorzyczkowej, R. Laskowskiego, H. Wróbla, Warszawa 1999, s. 266.

¹¹ Zd.: E. Breza, J. Treder, *Gramatyka kaszubska...*, s. 135.

2.6. Cěszi kaszēbsczi gwarē w zasygù ùžĕcô tipicznĕch dlô kaszēbiznĕ fôrmów zastrzégôwégò nôdzibù

Zastrzégòwnik – fôrma wĕrôżającô zastrzégòwòsc abò domĕslĕnk – w pòlaszĕznie je ùrôbióny leno na jeden ôrt; hewòtno pòkôzywôcã zastrzégòwégò nôdzibù w pòlsczim jãzĕkù je partikla *by*, do jaczi doparlãcziwô sã rĕszné personowé kùnôszczi. Nen spòsòb ùsôdzaniô kònditionalisu, jaczi wĕstãpiwô w pòlsczim jãzĕkù, je téz typiczny dlô niejednĕch gwarów kaszēbszczich (rozjinaczenié je leno taczé, że bãdãcô pòkôzywôcã zastrzégòwnika partikla, do jaczi dodôwô sã rĕszné kùnôszczi, mô w kaszēbszczim jãzĕkù jinã fòneticzno pòstac, hewòtno: *bĕ*), ale trzeba dac bôczĕnk, że nen ôrt twòrzeniô zastrzégòwégò nôdzibù pòkazywô sã w kaszēbiznie pòd cĕskã pòlaszĕznĕ i nót je gò trzĕmac za pòloniznã. Jawerno kaszēbszczim ôrtã ùrôbianiô kònditionalisu tak w lĕteracczim kaszēbszczim jãzĕkù, jak téz we wielnĕch gwarach (nĕch mni spòlonizowónĕch) je ùžĕcĕ przĕ dównym mionoczasnikù ùszlĕgò czasu na *-l* partiklĕ *bĕ*, do jaczi w nižòdny òsobie i lĕczbie nie sã doparlãcziwónĕ rĕszné kùnôszczi, ale za to mùszi pòjawic sã personowé zamiono (abò w 3. òsobie – jistnik).

Na skùtk interferencjów kaszēbsczi gwarē w pòlaszĕznie w wĕpòwiescĕ jednĕgò infòmatora òdnòterowónĕ òstałĕ fôrmĕ nawlekajãcĕ do drĕdzi z wĕmienionĕch wĕži – nieszlachùjãcĕch za pòlsczima – szstrukturów kaszēbszczégò kònditionalisu: *ja by šet, ja by šez'au* (PM 1997).

3. Jinterferencje gwarē wsĕ Lĕsĕ Jamĕ w pòlaszĕznie w zasygù mionowi zjinaczi – miĕszaniĕ przĕpôdkòwĕch fôrmów

Cĕszi kaszēbsczi gwarē wsĕ Lĕsĕ Jamĕ i pòblĕszczich wsów w zasygù mionowi zjinaczi sã wiele mniĕszĕ nigle przejinaczi òbszerwòwónĕ na rówiznie werbalny fleksji. Nie tak zachtnô wielĕna rozjinaczeniów notĕrowónĕch w òbrĕmienim mionowi zjinaczi parlãczi sã z tim, że w pòlsczim i kaszēbszczim jãzĕkù w zasygù òtmianĕ jistnika, znankòwnika, zamiona czĕ wielnika colemało mómĕ do ùczinkù ze szlachùjãcyma za sobã fôrmama, chtĕrne jinaczą sã leno fòneticzno, a niĕ mòrfòlogòwò. Przejinaczi, chtĕrne mòže zaklasyfikòwac jakno czĕsto fleksyjné, sã niewielné.

3.1. Cĕszi kaszēbiznĕ w zasygù brĕkòwaniô kaszēbszczich fôrmów instrumentalu wielny lĕczbĕ

Z nòbarzi ewidentnyma interferencjama kaszēbsczi gwarē w pòlaszĕznie mómĕ do ùczinkù w instrumentalu wielny lĕczbĕ, gdzie w kaszēbiznie ùchòwałĕ

sã kùnôszczci, chtërne geneticzno są kùnôszkama dôwnégò dualu¹². W pòlsczim jãzëkù w instrumentalu wielny lëczbë mómë do ùczinkù z dwùma kùnôszkama: *-ami* abò w niewielnëch słowach *-mi*. W letëraczci kaszëbiznie w instrumentalu wielny lëczbë systemòwi je pòchòdający z dôwny dëbeltny lëczbë kùnôszk *-ama*. Jinak w kaszëbszczich gwarach – zwënëgòwónyma kùnôszkama są zanòlëžno od gwësny òbënde: *-ama*, *-oma*, *-óma (-uma)*, *-oma*, *-ami*, *-amé* abò *-amé* a téz przëmiérzno rzòdkò brëkòwóny je kùnôszk *-mi*¹³.

W gwarze wsë Lësé Jamë przewòzò kùnôszk *-óma*, chòc spòtikò sã téz w ny gòdce słowa zakùnczoné w instrumentalu na *-oma*. Na skùtk interferencji kùnôszczci ne przedostòwają sã do pòlaszëznë respòdentów i pòkòzywają sã w fòrmach jistników: *mùzikańtòma* (ZW 1936), *kf'jatòma* (GM 1968), *č'asòma* (KM 1925), trzeba dac bòczënk, że slédné słowò w wëpòwiescë respòdentczy wëstąpiło w jistnikòwym znaczenim, co nót je rozszlachòwac òd przëczasnikòwégò znaczenkù negò słowa.

Kùnôszk *-óma* idiolektalno w mòwie jedny infòmatorczy òstòł téz zarejestrowóny w instrumentalu wielnika, hewòtno w fòrmie *dvòma* (RM 1939). Òkróm tegò w badërowónëch kòrbiònkach pòkòzòł sã przënòlëzny fòrmóm znankòwnikòwò-zamionowi òtmianë kùnôszk instrumentalu wielny lëczbë *-ima/-yma* w zamionie *tima* (KM 1925).

3.2. Interferencje kaszëbszczi gwarë w pòlaszëznie w zasygù ùzëcò fòrmów jistników w genetiwie wielny lëczbë

Pòstãpnyma przëmiarama interferencjów gwarë wsë Lësé Jamë i òkòła w pòlaszëznie na rówiznie mionowi fleksji są przejinaczi w zasygù dobiérnotë kùnôszków jistników w genetiwie wielny lëczbë. W pòlsczim jãzëkù w genetiwie wielny lëczbë wëstãpiwają nòslédné równobiezné kùnôszczci: *-ø*, *-i/-y*, *-ów*. W kaszëbiznie mómë do ùczinkù z juwernyma kùnôszkama, leno jich repartycjò ne je równò dobiérnoce kùnôszków w pòlaszëznie. Gwësno w kaszëbszczim jãzëkù w genetiwie wielny lëczbë pierszorégòwym kùnôszkã je *-ów* (fòneticzno zapisywóné jakno *-óf*), kùnôszk nen w kaszëbszczim systemie mòże bëc dodóny mést do kòzédégò słowa.

Trzeba téz nadcziđnac, że ekspansjò kùnôszka *-ów* w genetiwie wielny lëczbë ne je typicznò blòs le dlò kaszëbiznë, ale je to téz znanka pòtocznégò pòlsczégò jãzëka, a w òsoblëwòscë gwarów pòlsczégò jãzëka; w gwarach na òbëndze cen-

¹² W pòlaszëznie w instrumentalu wielny lëczbë ekspansjò fòrmów dualu miała plac w XVII stalace, skùtkã nëch przejinaków bëło w pòlaszëznie ùsztòlënié sã przechòdny kategorii midzë dualną a wielną lëczbã: kategoriò na fòrmalno przënòlëgała dualny lëczbie, zòs znaczenim bëła pasownò wielny lëczbie; zd.: W.R. Rzepka, *Demorfologizacja rodzaju w liczbie mnogiej rzeczowników w polszczyźnie XVI-XVII wieku*, Kraków 2004, s. 102.

¹³ Przër.: F. Lorentz, *Gramatyka pomorska*, t. III, wyd. I, Poznań 1927–1937, wyd. II, fotooffsetowe, Wrocław 1962, s. 882–883.

tralny Pòlszczi i na Kùjawach wnet bezògòdkòwò brĕkòwóny je w genetiwie wielny lĕczbĕ kùnòszk -ów.

W hewòtnym artiklu pòkazywanĕ sã w pòlskòjãzĕcznĕch wĕpòwiescach bilingwalnĕch respòndentów Lĕsĕch Jóm i òkòla kùnòszka -ów w mòl przĕnòleznĕch pòlszczemù jãzĕkòwi w genetiwie wielny lĕczbĕ kùnòszków -ø abò -i/-y ùznòwò sã za skùtk zjinakòwĕch interferencjów. Cĕszczi kaszĕbiznĕ w nym zasygù òstałĕ òdnòtĕrowónĕ w nòslĕdnĕch przĕkładach: *jajòf, kšòškòf, lekcjòf, torbòf* (KM 1925), *vojskòf* (SM 1927), *deskòf, maš'inòf, skarpetòf, cfetròf, gruš'kòf* (AM 1929), *polòf, gorončkòf* (RM 1939), *kozòf, kačkòf, gešòf, koňòf, krovòf, šafòf, izbòf, zv'jezentkòf, žurav'jòf, perličkòf, vrublòf, vronòf, zv'jezentòf, kob'jetòf, bapcòf* (AM 1992), *pšypravòf* (PM 1996), *rypkòf* (IK 1997).

3.3. Cĕszczi kaszĕbszczi gwarĕ w zasygù ùzĕcò fòrmów jistników białogłòwsczĕgò òrtu w akùzatiwie

Na pògraniczim zjinaczi i fòneticzzi nót je rozezdrzewac przejinaczi w zasygù ùzĕcò przez respòndentów fòrmów jistników w akùzatiwie pòjedynczny lĕczbĕ białogłòwsczĕgò òrtu. W pòlaszĕznĕ białogłòwsczĕ jistniczi zakùnczonĕ na samòzwãk majã w akùzatiwie kùnòszk -ę (òkróm jistników *paniã, królòwã*). W kaszĕbszczim lĕteracczim jãzĕkù w nym mòlu wĕstãpiwò -ã, chtĕrno w gwĕsnĕch òbĕndach Kaszub mò rozmajitã realizacjã, colemã beznosówkòwã, co zrównywò nã fòrmã z pòstacã nominatiwù z przĕnòleznymã ji kùnòszkã -a, -ò. Fòrmĕ kaszĕbszczĕgò nominatiwù w fùncjii akùzatiwù pòkòzywajã sã tĕż jakno skùtk interferencji w pòlskòjãzĕcznĕch gòdkach mieszkãnców Lĕsĕch Jóm a òkòla, wikszim dzĕlã w wĕpòwiescach przedstòwców nòstarszĕgò pòkòlĕniò: *m'ješ'kaŷa tu na wybùdovaŷu na Š'klanã* (SM 1927), *p'ježna tak še uŷož'iŷo* (AM 1929), *šli na muzyka, fpŷuš'č'onĕ na mŷuzika, to jedna č'ac mŷuzika* (BK 1936), *na v'josna še ožreb'iŷa* (AK 1941), *xcemy pov'jež'eć pov'jestkã* (LK 1943), *odv'jež'ic spuŷz'elna* (KM 1962).

4. Zakùnczeniĕ

Nòwicy przĕmiarów cĕsków kaszĕbiznĕ w zasygù zjinaczi zarejestrowónĕch òstało w mòwie nòstarszi i strzĕdny generacjii badĕrowónĕch. W mòwie nòmłòdszĕgò pòkòlĕniò fleksyjné interferencje pòkazywajã sã mni systemòwò w kòrbiònkach rozmajitĕch òsob. Mòže chùdzy scwierdzĕc, że leno w jãzĕkù gwĕsnĕch indiwiduuów ùrodzonĕch w latach 1981-1997 cĕszczi kaszĕbszczi gwarĕ na rówiznie zjinaczi sã przĕmiĕrno systematné.

W zasygù zjinakòwĕch interferencjów zmianĕ sparłãczonĕ z ùchòwanim kaszĕbszczich archajiznów zachòdajã w pierszi rĕdze tĕż w mòwie nòstarszich

informatorów, urodzonych w latach 1925–1950, mni kòl przënòlégajacéch do strzédnégò pòkòleniò personów urodzonych w latach 1951–1980. Leno w wëpòwiescach przedstòwców nòstarszégò karna badérowónéch òdnotérowóné òstałé tipiczné dlò kaszëbsczégò jãzëka nieòsobòwé kòstrukcje, dlò jaczych pasownyma pòlsczima równoznaczenama są fòrmë zakùnczoné na *-no -to*. Zòs fòrmë zaùszlégò czasu pòkòzałé sã leno w kòrbiònkach personów, jaczé ùrodzëlé sã w latach 1925–1950 i w latach 1951–1980. Pòjòwiającé sã pòd cëskã kaszëbsczi gwarë typiczné dlò kaszëbiznë fòrmë ternégò i ùszlégò czasu òdnotérowóné òstałé kòl respondentów przënòlégajacéch do wszëtczich generacjów. Sztrukturë kaszëbsczégò zastrzégòwégò nòdżibù zarejestrowóné òstałé incydentalno blòs w mòwie przedstòwccë nòmłodszégò pòkòleniò, równak trzeba pòdsztrëchnąc, że znanka ta typicznò je dlò wszëtczich wiekòwëch karnów, ale w mòwie strzédny i nòstarszi generacji nie òstała òdnotérowónò z przëczënë nie dosc òbjimnégò materiałowégò spòdla. W mionowi zjinace òbserwòwóné miészanié przëpòdkòwëch fòrmów dëržéniowò pòkazywò sã we wszëtczich wiekòwëch karnach, chòc w mòwie przedstòwców nòmłodszégò pòkòleniò, urodzonych w latach 1981–1997, nie òstałé zarejestrowóné pòkòzywającé sã pòd cëskã kaszëbiznë kùnòszczi akùzatiwù pòjedinczny lëczbë białogłòwsczégò òrtu jistnika.

Analiza interferencjów kaszëbiznë w pòlsczim jãzëkù, dokónónò na spòdlim gwarë mòlëznë Lësé Jamë i pòblëszczich wsów, prowadzi do swiadë, że intereferencjowé przejinaczi w zasygù cëskù kaszëbsczi werbalny i mionowi zjinaczi na fleksyjné sztrukturë pòlaszëznë dërch jesz są żëwim procesã. Trzeba równak dac bòczënk, że dezintegracjò zjinakòwégò systemù w mòwie bilingwalnëch mieszkanców Lësëch Jóm i òkòla nie je w dëržéniu sparłãczonò z jãzëkòwima przënaceniama brëkòwników jãzëka – jinaczi jak to mò plac w przëtròfkù fòneticznëch interferencjów – ale czãscy je òna skùtkã jãzëkòwi niedbalòscë abò felënkù jãzëkòwi swiadë.

Hanna Makurat

**Interferencje fleksyjne kaszubskiej gwary
wsi Lisie Jamy w polszczyźnie**

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł jest wynikiem badań terenowych przeprowadzonych na obszarze gwary wsi Lisie Jamy i okolic. Przedmiotem badań były wpływy gwary kaszubskiej na polszczyznę w zakresie fleksji. Przeprowadzona analiza wykazała interferencje w zakresie fleksji werbalnej: stosowanie kaszubskojęzycznych form czasu teraźniejszego, przeszłego i zaprzeszłego, używanie kaszubskich form strony biernej, pojawianie się kaszubskich form nieosobowych oraz właściwych kaszubszczyźnie form trybu przypuszczającego, oraz w zakresie fleksji imiennej: stosowanie właściwych kaszubskim gwarom końcówek rzeczownika, zaimka i liczebnika w narzędniku liczby mnogiej, końcówek rzeczownika w dopełniaczu liczby mnogiej oraz końcówek rzeczowników żeńskich w bierniku liczby pojedynczej.

Hanna Makurat

**Inflected interference of the Kashubian dialect
in Lisie Jamy in the Polish language**

SUMMARY

This article is the result of the field research conducted in the area of the dialect in Lisie Jamy and the surrounding area. The subject of the study was the Kashubian dialect's influence on the Polish language in terms of inflection. The analysis showed the interference in terms of the verbal inflection: the use of Kashubian forms of the present, past and past perfect tenses, the use of Kashubian forms of the passive voice, the appearance of Kashubian non-personal forms and the forms of conditional mood characteristic for Kashubian, and in terms of the inflection of names: the use of the characteristic for the Kashubian dialects endings of nouns, pronoun and numeral in the instrumental form of plural, the endings of nouns in the genitive plural, and the endings of the feminine nouns in the accusative singular.